

ПСИХОЛІНГВІТИЧНИЙ АСПЕКТ СПРИЙМАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЛАТИНСЬКОЇ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ

У статті піднімається питання підвищення ефективності запам'ятовування та відтворення латинської спеціальної лексики студентами – майбутніми ветеринарами. Розглядаються причини, що утруднюють запам'ятовування, наводяться дієві методи та прийоми мнемотехніки.

Ключові слова: мнемотехніка, запам'ятовування, фонетичні асоціації, образні асоціації, візуалізація.

В учбовому процесі основна задача викладача – зробити так, щоб студенти засвоїли матеріал без надмірних зусиль і на якомога довший строк. Одним із шляхів вирішення цієї задачі є використання сучасним викладачем методів і прийомів психолінгвістики. Якщо викладач у своїй навчальній діяльності враховує та використовує на практиці взаємозв'язок психічних явищ та законів формування і функціонування мовленнєвих одиниць, ефективність праці такого викладача зростає у багато разів.

Існує багато причин того, що людина не може запам'ятати інформацію. Серед них і недостатня концентрація уваги, недотримання основних законів пам'яті, складність самої інформації для запам'ятовування, а також її погана організація, слабо розвинена природна пам'ять [4, 22].

Проблема ефективності запам'ятовування іншомовних слів внаслідок своєї актуальності знаходить відображення у працях багатьох сучасних вчених, серед яких варто виділити американського психолога Джоржа Міллера, існують навіть цілі авторські школи, що займаються цією проблемою, наприклад школа проф. Васильєвої Є.Є Але їхні праці присвячені „живим” сучасними мовам.

Викладання латинської мови для студентів – майбутніх ветеринарів та агрономів має особливу специфіку та методи, що суттєво відрізняються як від методики викладання будь-якої живої іноземної мови, так і від методики викладання латини для філологів, істориків та юристів. Латина у аграрному вузі – це, передусім, великий об'єм фахової лексики та термінологій, яку студентам потрібно запам'ятати – назви органів, частин тіла, хвороб, рослин, шкідників сільськогосподарських культур. Тому перед викладачем постає проблема вибору ефективних способів запам'ятовування та збереження у пам'яті латинської фахової лексики.

Найпримітивніший метод механічного зазубрювання, тобто багатократного повторення і відтворення лексичного матеріалу, давно вже визнано нераціональним та недієвим. Ще XVI ст.. німецький педагог Рахитій вперше висуває свідомий метод навчання латинської мови, кажучи, що пам'яті слід довіряти лише те, що доходить до неї через розуміння.

Існує досить велика кількість мнемотехнік: серед них “метод Ціцерона” і система запам'ятовування “Джордано”, і система розвитку інтелекту “Мольто”. Вони ґрунтуються на тому, що наш мозок не є зберігачем інформації у звичному для нас сенсі. Мозок здатен зберігати тільки зв'язки. По відношенню до іншої інформації (слова, образи, музика) мозок є генератором інформації.

Отже, процес запам'ятовування може відбуватися двома способами: чи то через раціональний, чи то через механічний зв'язок. При першому способі ми починаємо свідомо чи підсвідомо пояснювати собі, що oesophagus – це стравохід, а reticulum – це сітка, намагаючись створити раціональний зв'язок oesophagus – стравохід, reticulum – сітка. При цьому працюємо з КПД паровозу – 20%. Якщо ж намагатися механічно засвоювати переклад, тобто насильно заставити свою пам'ять утворити зв'язок oesophagus – стравохід, reticulum – сітка, то із-за обмеженого об'єму короткотривалої пам'яті, яка може зберігати від 2 до 26 одиниць інформації, відбувається її швидке насичення, що призводить до втоми і відрази до процесу навчання. Тому важливо шукати дієві методи запам'ятовування, у яких головне – не традиційність, звичність та правильність, а швидкий і довготривалий результат. Якщо потрібно запам'ятати велику кількість досить однорідних латинських слів (зокрема – з анатомічної термінології – назви органів і частин тіла) то при механічному заучуванні внаслідок перенапруження може виникнути суттєвий психічний дискомфорт. У пам'яті немає можливості зачепитися за щось суттєве, найбільш характерне для даного слова. Кожне слово повинно мати яскраво відмінну сукупність ознак, і тоді воно почне запам'ятовуватися мимовільно, практично без зусиль. Тому для ефективнішого заучування слів слід використовувати методи асоціативної лінгвістики, оскільки кожне слово завжди пов'язане з декількома іншими асоціативними зв'язками [4, 26].

Ефективними вважаються такі методи запам'ятовування: метод фонетичних (звукових) асоціацій, образно-асоціативний метод, метод ключових слів, метод довільних асоціацій:

Метод фонетичних (звукових) асоціацій ґрунтується на тому, що у самих різних мовах світу існують слова або частини слів, які звучать однаково, але мають різне значення. Крім того, у різних мовах зустрічаються слова, що мають спільне походження, але з бігом часу вони отримали різні значення.

Найпростіше створити асоціативні паралелі із словами української мови, що безпосередньо походять від латинських основ, правда, студенти немовних вузів, на відміну від філологів, не прослідковують етимологію, а керуються скоріше схожістю слів за звучанням, чисто інтуїтивно знаходять у рідній мові слова, схожі за звучанням до латинських. Так, при вивченні латинських дієслів перше, що спадає на думку: *contundere* – вдаряти легко запам'ятати через контузія (внаслідок удару), *dividere* – розділяти (дивіденди – розділений між усіма вкладниками дохід); *traho* – тягнути (трактор – витягує машину, що загрузла); *tego* – покривати (текстиль – з чого зроблене покривало).

Запам'ятовування слів шляхом пов'язування їх з відомими вже похідними основами рідної мови є одним із найпоширеніших способів полегшити процес вивчення.

Gravis – важкий (гравітація); *par* – (рівний) – паритет; *lac* (молоко) – лактація; *herba* (трава) – гербарій; *locus* (місце) – локатор; *curio* (підкуюсь) – куратор; *doseo* (навчаю) – доцент; *studeo* (вивчаю) – студент; *spiro* (дихаю) – респіратор, спіритизм; *servo* (зберігаю) – сервант; можна також утворити фразу – асоціацію: зберігати у серванті); *macula* (пляма) – згадуйте укр. „макулатура” – папір з плямами, вже використаний; *scribere* (писати) – схоже з українським шкребти, якщо при цьому ще й пригадати вираз “пише, як курка лапою шкребе”.

Якщо доводиться запам'ятовувати слова, які не мають похідних основ в українській мові, потрібно підібрати до нього співзвучне слово з української мови, потім скласти короткий сюжет із слова-співзвучності та перекладу для утворення зв'язку, так щоб актуалізація одного слова із сюжету потягнула за собою згадування другого. При цьому для створення асоціації потрібно використовувати не перше-ліпше схоже за звучанням слово, а те, яким найчастіше користуються, яке легко уявити. Також потрібно прагнути, щоб кожен об'єкт, що використовується у структурі, отримував якомога більше епітетів, яскравих характеристик, що зробить структуру відмінною від інших та допоможе уникнути ефекту “лошадиной фамилии”. Для запам'ятовування латинського слова *extremitas* (кінцівка) створюється асоціативний ряд, пов'язаний із значенням українського слова “екстремал”: екстремал часто ушкоджує кінцівки.

dolor – біль (доля важка – суцільний біль)
vitrum – скло (вітер розбив скло)
rabies – сказ (раби сказалися)
frons – лоб (на фронті поранили в лоб)
occiput – потилиця (ох ці путані коси на потилиці)
cutis – шкіра (кутатися у шкіру)

Важливо, щоб інші, допоміжні слова у сюжеті були нейтральними, такими, що не викликають яскравих образів. Сюжети повинні бути якомога коротшими, а потрібне для запам'ятовування слово потрібно виділити найяскравіше, зробити на нього акцент, смисловий чи інтонаційний. При цьому важливо вимовити вголос декілька разів і те слово, яке прагнемо запам'ятати, і ключове слово-співзвуччя, щоб чітко диференціювати, чим слово-співзвуччя схоже на слово, яке завчаємо, а чим відрізняється.

Один із законів швидкого запам'ятовування: цікаве запам'ятовується швидше та глибше!

Образно-асоціативний метод. Відповідно до цього методу до кожного слова придумується словесна і візуальна асоціація, яка спливає одразу ж після того, як людина стикається з таким словом. Можливі асоціації за контрастом, подібністю, за звучанням, за коренем слова, узагальнюючі, доповнюючі. Головне в утворенні асоціацій – це яскравість образу, незвичність, нестандартність. Необхідно навчити запам'ятовувати нові слова так, щоб між зоровим образом і словесним позначенням встановилися зв'язки [4, 27].

Правда, спочатку цей метод вимагає деякого зусилля, але згодом починає діяти практично безвідмовно. Наприклад, потрібно запам'ятати слово *cautum* – порожнина. Співзвучне з лат. *cautum* українське слово кавун. Створюємо вираз “порожній кавун” Уявимо великий кавун, у якому через дірку виїли середину, тому кавун порожній, так, зв'язавши фонетично латинське *cautum* з українським „кавун”, можна, визвавши у пам'яті образ цього порожнього кавуна, пригадати слово.

Все ж для того, щоб студент міг вільно використовувати асоціативний метод при заучуванні слів, він мусить мати доволі великий словниковий запас рідної мови та бути всебічно ерудованим. Так, асоціювати латинське слово *letalis* – смертельний із назвою міфологічної річки забуття – Лети – може тільки та людина, яка хоч трохи знайома з античною міфологією.

Слово *canis* (собака) – легко сприймається, якщо студентам розказати, що саме від цього слова походить українське слово “канікули” (учнів у античному Римі відпускали на довгостроковий відпочинок, коли на небі з’являлось сузір’я Пса).

Слова *genus* (рід) та *genu* (коліно) можна пов’язати з відомою історичною фразою “Винищити рід до сьомого коліна”, згадавши при цьому, що також слова ген, генофонд, геноцид мають цю ж саму основу. Так утворилась фраза, що поєднала і обидва латинських слова, і їх переклади: “гени винищили рід до сьомого коліна”

Окремою проблемою стоїть запам’ятовування греко-латинських еквівалентів, в основному іменників, назв органів та частин тіла, тому що у цьому випадку треба пам’ятати ланцюжок із трьох слів: українського – латинського – грецького. Щоб запам’ятати, що українському слову суглоб відповідають латинське *articulatio* та грецьке *arthron*, уявляємо собі два колінних суглоба, на одному сидить артист (у фракі та метелику) на кулі, на другому – артист на троні. Цю картинку потрібно затримати в уяві на 5-20 секунд, і цього буде достатньо.

Але, пропонуючи такі образи, потрібно бути впевненим, що ті, хто навчається, мають точне уявлення про ці предмети, добре з ними знайомі. Тоді будь-яку інформацію легко буде перевести у схематичну картинку, яка її кодує, і краще, якщо вона буде забавною, навіть абсурдною, тим краще вона запам’ятається. Щоб застосовувати цей прийом ефективно, потрібно навчитися добре уявляти собі картинку. Ще один приклад: потрібно запам’ятати печінка – *jesor* (лат) (правильно *jesur*, але ми візьмемо основу) – *herar* (гр.). придумуємо фразу: “Печінка є корм для гепарда” (є корм – *jesor*; гепард – *herar*). Малюємо в уяві картинку: миска з написом “корм”, у ній кусок печінки, до миски підкрадається гепард.

Варто також придумувати цілі “відеофільми”, тому що ще краще запам’ятовуються образи у динаміці, у дії. Для цього всі слова, що їх потрібно запам’ятати разом, ув’язуються в один сюжет, який оживляється, візуалізується. Для скептиків, які вважають, що все це забавки та дурниці, можна навести дані експерименту саме з запам’ятовуванням цієї трійки слів. У двох групах студентів-ветеринарів першого курсу було задано просто вивчити вищевказані слова, а у двох інших групах викладач запропонував використати асоціативний метод. Через тиждень у перших двох групах назвати слова змогли 22% студентів, у других двох – 87%. Як кажуть, факти – річ уперта.

Щоб такий “відеофільм” закарбовувався у пам’яті, потрібно намагатися уявляти предмети в активних діях, які найбільш характерні саме для цих предметів, або ж у діях прямо протилежних звичним [9, 2].

Але і цей метод має свої недоліки. Не у всіх студентів добре розвинене образне мислення, і для багатьох з них набагато простіше запам’ятати саме слово, ніж придумувати асоціацію, яку теж при цьому треба запам’ятовувати. Тому тут необхідний індивідуальний підхід, що ґрунтується на вивченні особистості студента. Все ж при всіх розумових намаганнях є речі, які простіше запам’ятати простим зазубрюванням. До таких речей відносяться тільки одиничні елементи, які неможливо пов’язати в систему з іншими, уже відомими. Тоді потрібно повторювати слово багато разів підряд, поки воно не вкарбується у мозок чисто фонетично. Духовенство раннього середньовіччя таким чином – чисто фонетично – заучувало величезні тексти на незрозумілій йому внаслідок неосвіченості латині.

Не слід нехтувати також й простими мнемотехнічними знахідками, що ними користувалися здавна при вивченні латинської мови (рифмовки, несподівані цікаві вирази. Так, студенти-медики здавна завчали назви дванадцяти пар черепно-мозкових нервів з допомогою беззмисловного віршика:

Об орясину осел топорище точит,

А факир, воззвав гостей, выть акулой хочет.

Кожна перша літера слова є одночасно першою буквою назви черепно-мозкового нерва: *nervus olfactorius* (нюховий нерв), *n. opticus* (зоровий), *n. oculomotorius* (очноруховий), *n. trochlearis* (блоковий), *n. trigeminus* (трійчастий), *n. abducens* (відвідний), *n. facialis* (лицевий), *n. vestibulocochlearis* (переддвірнозавитковий), *n. glossopharyngeus* (язикоглотковий), *n. vagus* (блукаючий), *n. accessorius* (додатковий) *n. hypoglossus* (під’язиковий). [10, с. 206].

“Артисту Биму Циркуль Дашь, Его Фамилия – Гэ-Аш” – змісту фраза не має, але так здавна запам’ятовують перші букви латинського алфавіту.

Puer, socer, vesaper, gener, asper, liber, miser, tener – рифмовка, яка допомагає запам’ятати латинські слова, у яких не випадає при відмінювання кінцеве *e*.

Часто студенти відчувають певний дискомфорт, створюючи, як їм здається “дурні та смішні” асоціації, але, тим не менше, цей метод ефективно працює, мало того, він вносить у процес пізнання позитив, невимушеність, розкутість, що теж у великій мірі сприяє запам’ятовуванню. Асоціації дають унікальну можливість заглянути у світ емоцій та уявлень, що з ними пов’язані і подивитися, як емоції репрезентуються у мисленні людини і як співвідносяться з специфікою його світосприйняття [7, 3].

Існує хибна думка, що займаючись мнемотехнікою, можна перевантажити мозок інформацією. Мозок неможливо перевантажити інформацією з тієї простої причини, що інформація з'являється у мозку тільки в момент її згадування. Втома, що виникає в процесі розумової діяльності, пов'язана не з перевантаженням пам'яті, а з загальною втомою організму, який для будь-якої діяльності потребує затрат енергії [9, 5].

Список використаних джерел

1. Арден Д. Б. Развитие памяти для “чайников”. Пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2006. – 352 с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістический и методический аспект проблемы способностей к иностранным языкам. / В. П. Белянин // Лингвометодические и дидактические проблемы обучения русскому языку в высших учебных заведениях. – Тайвань, Тайбэй, 1997, – С.53-63.
3. Воробьева Л. И. Развитие ассоциативной памяти. Мнемонические приемы развития памяти на уроках немецкого языка / Л. Воробьева // Иностранные языки в школе, 2002. – № 4, – С. 22-24.
4. Козаченко В. А. Учебник мнемотехники. Система запоминания “Джордано” – Москва, 2002 [Електронний ресурс] / В. А. Козаченко – Режим доступу: <http://lib.metromir.ru/book31929>
5. Пугач. Ю. К. Развитие памяти. Система приемов. Краснодар, 2004 [Електронний ресурс] / Ю. Пугач – Режим доступу: http://www.zipsites.ru/books/razvitie_pamyati/
6. Рабинович М Магическое число семь. / М. Рабинович //Открытия и гипотезы 2010. – №11 (ноябрь). – С. 45
7. Степанов О. Мнемоника. Правда и вымыслы. – 1997 [Електронний ресурс] / О. Степанов – Режим доступу: [/http://www.koob.ru/stepanov/mnemonika](http://www.koob.ru/stepanov/mnemonika)
8. Челпанов Г. И. О памяти и мнемонике . Из-во: типография И. Н. Скороходова. – 1903 [Електронний ресурс] / Г. И. Челпанов – Режим доступу: <http://www/mnemotexnika.narod.ru/lib.htm/>
9. Шильник Л. Между ушами. Феномены мышления, интуиции и памяти. Издательство: НЦ ЭНАС. – 2008. –336 с. – 1997 [Електронний ресурс] / Л. Шильник – Режим доступу: <http://obuk.ru/science/psychology/90132-lev-shilnik-mezhdu-ushami-fenomeny-myshleniya-intuiciei-pamyati.html>

Summary. The article considers the item of raising efficiency of fixing special Latin vocabulary in students' minds – future veterinaries and reproducing it. It exposes the reasons which make the remembrance difficult, present the effective methods and ways of mnemonics.

Key words: mnemonics, remembrance, phonetic associations, visual associations, visualization.

УДК 811.161.2+81'373

Н.А. Ляшук

ЯВИЩЕ БАГАТОЗНАЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУМІЖНИХ ЯВИЩ

У статті проаналізовано явище багатозначності у системі понять “полісемія”, “варіативність”, “варіювання”, “варіантність”, “неоднозначність”, “бісемія”, “еврисемія” (широкозначність), “енантіосемія”; наведено їх дефініції з наукових та лексикографічних вітчизняних і зарубіжних праць. Розмежовано поняття “полісемія” та “багатозначність”. Окреслено основні типи, прояви та різновиди багатозначності.

Ключові слова: багатозначність, полісемія, варіантність, варіативність, варіювання, широкозначність, бісемія, енантіосемія.

Одним із найдискусійніших питань лінгвістики, що здебільшого привертають до себе увагу, є явище багатозначності. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених різновидам та властивостям багатозначності лексем у працях українських (В. В. Дребет, В. Л. Іващенко, Т. О. Федоренко, С. В. Кійко, Л. А. Лисиченко, О. О. Тараненко, Т. Я. Фітьо), російських (Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, А. А. Зализняк, Г. Пауль, О. Н. Подтележнікова; Л. М. Попкова, Д. Н. Шмельов) та зарубіжних лінгвістів (К. Алан, М. Бреаль, Д. Круз, Л. Липка, Дж. Лайонз, Ж. Штерн, С. Улман), полісемія залишається в центрі уваги лінгвістів, які у своїх теоретичних розвідках аналізують її специфіку та особливості, різноманітність проявів явища багатозначності і в системному, і в лексикографічному аспектах.